GYÖRGY PÉTER

Az antifasiszta minimum

VISSZHANG - XLVIII. évfolyam 38. szám, 2004. szeptember 17.

Rejtő Jenő emlékének

1989. október 23-án Szűrös Mátyás a Parlament ablakában állva kikiáltotta a köztársaságot. A volt moszkvai nagykövet, az MSZMP vezetőinek egyike legalább olyan különösen hatott 1956 követőjeként, mint a San Antonio herceggel szerepet cserélő Rejtő Jenő-hős: Fülig Jimmy uralkodóként. Szűrös Mátyás nem mondta ugyan, hogy "szerbusz nép", de attól a többpárti demokrácia legitimációjául szolgáló ünneplésben volt valami mélyen zavarba ejtő. Az a nap ugyanis az új köztársaság működéséhez szükséges politikai konszenzusokat megjelenítő napok egyike kellett, volna hogy legyen. S Szűrös személyén ugyan mindenki túltette magát, de az mégiscsak árnyékot vetett az amúgy százezrek számára felejthetetlen, soha nem remélt napra.

1989-ben, majd 1990-ben a konzervatív kormány összeállította az új köztársaság kollektív emlékezetpolitikai naptárát. Október 23-a lett az új kiindulópont, s ennek a helyességét senki sem vonhatta kétségbe. Más kérdés, hogy a forradalom örökségéről való vita végigvonult az 1988-1990 közötti éveken: az aktuális magyar jobboldalnak az októberi forradalmunk néha túl vörösnek, minimum pirosnak tűnt. A kommunistaként a szovjet csapatok ellen harcoló Angyal István éppúgy megérdemelné, hogy utcát nevezzenek el róla, amint igen helyes, hogy Vácott utca viseli a kommunizmussal nem kacérkodó áldozat, a nagyszerű tudós, Brusznyai Árpád nevét.

A kora kilencvenes években még kicsit illett adni a tényekre, többen is éltek még az egykoriak közül, azaz hamar kiderült, hogy a teoretikusan szép ünnep a gyakorlatban használhatatlan a nemzeti egység évente szokásos, illetve tanácsos rituális elismétlésére, köztérben való nyilvánvalóvá tételére. Az ilyenfajta ünnepek önmagukban lehetnek lényegtelenek, de amennyiben nem működnek, akkor hirtelen jelentésteliek lesznek. Arról nem beszélve, hogy 1989 után nem csak október 23-a rehabilitációjáról volt szó, de a teljes ünnepi naptár cseréjéről. Augusztus 20-szal nem volt semmi baj, ez az ünnep története alatt mindent kibírt, az új kenyér és az alkotmány békésen fértek meg egymás mellett, legfeljebb újra kellett rendezni a rítust. Az Orbán-kormány adott arra, hogy megváltoztassa a tűzijáték rendjét, hadd érezze mindenki, hogy mit is jelent a szimbólumok iránt érzékeny kormány. Viszont még 1989-ben kiderült, hogy április 4-e ünnepére a gyors felejtés várt. A felszabadulás - érthetően - sokak számára egy új rabság kezdetét jelentette, azaz a többpárti demokrácia nemigen érezhette magát a szovjet megszállás évtizedei alatt hivatalos ünnep örökösének. Mert tény, hogy április 4-e egykor a németek és magyarok által közösen végrehajtott ősbűn, a náci megszállás és a Szálasi- korszak, azaz a világháború végét jelentette, de aztán a Rákosi- és Kádár-korszakban ez az ünnep nem csak a felszabadulást jelentette. Csakhogy ott volt tetszés szerint május 8/9., tehát a világháború vége, amely remekül betölthette volna azt a hivatást, amit az antifasiszta minimum melletti elkötelezettség nyilvánvalóvá tételének hívhatunk. Megeshet, hogy egyesekből az antifasizmus kifejezés is ingerültséget vált ki, mert annak jelentésudvara is elválaszthatatlan az államszocializmus alatt működő Ellenállók és Antifasiszták Szövetségének - megengedem - gyakran kritikára okot adó tevékenységétől. Ám mindez nem lehetett volna ok arra, hogy a köztársaság, a szabad Európában egyedülálló módon, elfelejtkezzen az antifasizmus melletti elkötelezettség evidenciájának kollektív memóriában való fenntartásáról. Evidens, hogy a csehek és a lengyelek számára az antifasizmus az új köztársaság és állam alapja. Tanúi lehetünk annak, hogy a németek és az osztrákok milyen pontos önfegyelemmel teszik nyilvánvalóvá, hogy az új Németország és Ausztria a nácizmussal szemben jött létre. Mi nem vagyunk ebben a helyzetben. Az a tény, hogy a magyar ünnepek közül hiányzik az antifasizmus legitimációja, arra vezet, hogy a róla szóló vita minden egyes

alkalommal reménytelen és kellemetlen félreértések tucatjához vezet, illetve arra, hogy a magyar szélsőjobboldal (eminensen persze a Demokrata című, a Fidesz polgári szövetség által támogatott nemzetiszocialista hetilap) képtelen az antifasizmus normáinak betartására, és e tekintetben való arcátlansága és gyalázatos viselkedése folyamatosan irritál minden jóérzésű magyar és európai állampolgárt. Ha lenne antifasiszta minimum, akkor pár éve Kőszeg városának polgármestere egy percig sem tűrte volna, hogy egy helyi álmuzeológus Szálasi Ferencnek állítson emléket ott, ahol Kis János emlékszobája áll. Ha lenne antifasiszta minimum, akkor nem kellene folyamatosan kínos vitákat folytatni arról, hogy Imrédy Béla, Teleki Pál vagy épp Bárdossy tulajdonképp mint is tűnik elénk ma. Ugyanis akkor csak a konszenzuson kívül állóknak jutna - reménytelenül - eszébe, hogy például nyilvános Teleki-kultuszba kezdjenek. Az ilyen minimumhoz a ritualizált kollektív emlékezet - lásd a naptár - konszenzusa vezet, amely elég erős szabályokat teremt ahhoz, hogy azok mindenki számára evidensek legyenek. Ha lenne ilyen normarendszerünk, akkor a jobboldali történészek nyugodtan dicsőíthetnék egy-egy szaklapban Telekit, mert amúgy evidens lenne, hogy az antifasiszta köztársaság szentjei között a szélsőségesen antiszemita, az általa benyújtott zsidótörvényekben mélyen hívő öngyilkos miniszterelnök nem lehet a köztársaság panteonjának részese.

Ellenben Ságvári Endre például igen. Ugyanis az ő esetében lényegtelen, hogy kommunista volt: az ő emlékét egy jobboldali kormánynak is meg kellene őriznie, épp azért, mert működnének a konszenzus normái. A berlini új zsinagógát 1938. november 9-én éjjel az SA nekilátott lerombolni, illetve felgyújtani. A kerületi rendőrparancsnok, bizonyos Wilhelm Krützfeld ezt fegyverrel akadályozta meg. Amit tett, azért még csak börtönbe sem zárták - ugyanis "mindössze" betartatta a törvény még létező sorait, magukkal a törvényt semmibe vevőkkel szemben. Utóbb nyugdíjazták, s békében halt meg. Tettének emlékét ma tábla hirdeti a zsinagóga falán, de róla van elnevezve a berlini rendőrtiszti főiskola is. Krützfeld szó szerint polgárian járt el: betartotta a törvényt. Emlékét minden kormány megőrzi, mert a Német Szövetségi Köztársaságban nem pusztán illemnek tartják az antifasizmus hagyományát, hanem a modern nemzeti identitásuk alapszik azon. Ugyanígy őrzik az oly fájdalmasan kevés német ellenálló nevét, függetlenül attól, hogy kommunisták voltak vagy épp jobboldaliak, konzervatívok. Ságvárit épp úgy és akként kell tehát ünnepelnie a mindenkori magyar kormánynak, mint Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Kis Jánost, Tartsay Vilmost, Nagy Jenőt kellene hogy ünnepelje, és szégyen, hogy nem teszi. Nem az a kérdés tehát, hogy Hiller miniszter miért koszorúzta meg Ságvári Endre emléktábláját. A kérdés, hogy miért csak most, s miért csak az övét. Miért nem őrizzük mindazoknak a keveseknek a nevét, akik függetlenül attól, hogy kommunisták vagy jobboldaliak, egyaránt antifasiszták voltak, s végül, de nem utolsósorban bátor emberek voltak.

Mindannyian, akik élünk, köszönettel tartozunk emléküknek. Aki úgy érzi, hogy nem tartozik az antifasiszta hagyomány tisztelői közé, az kívül helyezi magát a demokratikus normák mellett elkötelezett állampolgárok táborán.

György Péter